

KARACAOĞLAN'IN ŞİİRLERİNDE ÖLÜM TEMİ

*Arş.Gör.Kemal ÜÇÜNCÜ

I-Dünya Kültürlerinde Ölüm Temine Kısa Bir Bakış

Ölüm, felsefeden teolojiye, psikolojiden tasavvufa kadar farklı disiplinlerin ve tecrübelerin farklı cephelerini incelediği insanlık tarihi kadar eski bir fenomendir. Ölümün dramatik bir unsur olarak sanat eserlerinde ve edebi eserlerde dile getirilmesi çok eski çağlardan beri süregelen bir husustur. İlk verimler yazı öncesi sözlü kültür dönemine aittir. Ölüm temi sanat eserlerinin eskimeyen unsurlarındandır. Farklı kültür dairelerinde sırf ölüm hadisesini dile getiren edebi şekiller ve kültürel formlar vardır.

Eski Mısırlıların Ölüler Kitabı, ölüm olayı karşısında o çağ insanlarının duygularını dile getirmektedir. Tanrıca İsis kocasını kaybedince çılgına dönerek onu aramaya çıkar, ülke ülke dolaşır nihayet ölüsü ile karşılaşır. Mısırlıların İsis, Osiris miti Mezopotomya'ya geçmiş Sümerlerde İonna, Babillerde İhtar olmuştur. Bu mitoloji eski Yunan'a iki şekilde intikal etmiştir. Biri Venüs-Adonis diğeri Demeter-Persefon mitleri. Venüs tıpkı İhtar gibi sevgilisi Adonisi bulmak için ölüler dünyasına gider. Başından birçok macera geçer. Persefon'un dirilmesi ise ülke çapında bayram olarak kutlanır.

Bu ölüm miti az veya çok değişerek muharref Hıristiyanlığa da geçmiştir. Bunlar tarım ürünlerinden insanlar faydalansın diye kendini feda eden İhtar gibi, Hz. İsa'nın da insanlığı ilk günahattan arındırmak için kendini feda ettiğine inanırlar. Hıristiyanlığın Paskalya bayramı da Hz. İsa'nın dirilişini kutlayan bayramdır.

Sümerlerin ünlü Gılgamış destanı da ölüm temi üzerine kurulmuştur. Arkadaşı Edigu'nun ölümünü bir türlü kendisine yediremeyen Gılgamış, ölümsüzlüğü sağlayacak otu bulmak için yola çıkar, onu bulur, lâkin dönüşünde bir yılanı kaptırır.

Batı edebiyatı içinde ölümün ilhâm ettiği eserler içinde en dikkate değer olanı Lamartine'nin Göl adlı şiiridir.¹ Eski Türk kültür dairesinde de ölüyü gömmek için uğurlu bir gün beklenir, yağ ismi verilen merâsimle ölen kişi gömülürdü. Bu törenlerde de ölenin ardından Sagu denilen irticali manzumeler okunurdu. Sagu nazım şekli daha sonraları

* KTÜ. Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Trabzon

¹ Dergâh Türk Dili ve Edebiyatı Ans. 'Ölüm Mad.' C.5 s.177

yerini ağıta bırakmış ayrıca daha sonraki asırlarda yine ölümle ilgili olarak klâsik edebiyatımız içinde Mersiye nazım şekli türetilmiştir.

İslâmiyet sonrası Türk edebiyatında ölüm temini bütün teferruatı, ürpertisi ve güzelliği ile en güzel Yunus Emre işlemiştir denilebilir. Hadise modern Türk edebiyatında ölümden ziyade ölüm korkusu şeklinde tezahür etmiştir. Cahit Sıtkı konu üzerinde en fazla duran şairlerimizden biridir.²

II-Karacaoğlan'da Ölüm

Karacaoğlan dünyevî hayata, hazlara ve güzelliklere alabildiğine bağlı bir insan olarak karşımıza çıkar. Konar-göçer topluluklardaki birbirinden farklı ve alımlı güzeller onun tükenmez ilham kaynağıdır. Coşkun bir tabiat dekoru içinde güzelleri ve bu bağlamda kendi duygu ve heyecanlarını anlatmaya çalışmıştır. Tabiat Karacaoğlan'ın şiirinde vazgeçilmez bir unsurdur. Mitik Türk tefekküründeki tabiat kültürünü bütün aşama ve unsurları ile Karacaoğlan'da izlemek mümkündür.

Karacaoğlan'ın ortalama 450 şiirinden doğrudan ve dolaylı olarak ölüm konusunu işleyen şiiri tespitlerimize göre 30 kadardır. Ölüm Karacaoğlan'da hayat, yaşama sevincinin, aşkın ve güzelliklerin coşkun anlatımı yanında tali bir unsur gibi durur.

Ölüm onu dünyevî hazlardan ve güzelliklerden, güzellerden ayırdığı için katlanılmazdır. Ölüm bu noktadan itibaren Karacaoğlan'ın gündemine girer. Kademeli olarak bir gelişim ve farklılaşma gösterir. Ölüm, ayrılık ve yoksulluk birbirini tamamlayan ve sonuçta ölüm gerçeğini hatırlatan kavramlardır.

Vara vara vardım ol kara taşa
Hasret ettin beni kavim kardaşa
Sebep ne gözden akan kanlı yaşa
Bir ayrılık bir yoksulluk bir ölüm

Nice sultanları tahttan indirdi
Nicesinin gül benzini soldurdu
Nicelerin gelmez yola döndürdü
Bir ayrılık bir yoksulluk bir ölüm

² Bu konuda bkz.. Doç.Dr. Ramazan Korkmaz, Cahit Sıtkı Tarancı ,Hayatı, Sanatı, Şiirleri (basılmamış Doçentlik takdim tezi), Elazığ -1998

Karacaoğlan der ki kondum gclmez
Acıdır ecel Őerbeti içilmez
 derdim var birbirinden Őeilmez
Bir ayrılık bir yoksulluk bir lm

(A.Y. s.213)

Ayrılık, yoksulluk, ölüm insanla ilgili radikal dönüŐümlerdir. Yoksulluk insanı fizik ve toplumsal olarak yıpratın onu toplumsal kademenin alt katmanına iten bir unsurdur. Böylelikle insan bir itibar kaybına uğrar. Ayrılık ve ölüm de ozanı sevgiliden uzaklaŐtırdıđı için özdeŐtir. Bu dertler yüzeyde birincil unsurlar olarak dursa da Şiirin bütününe baktığımızda esas vurgulanmak istenen sevgiliden ayrı düŐebilme ihtimalinin onda uyandıracığını tahmin edebileceğimiz derin hayal kırıklığıdır. Hayatındaki ahengin hiçbir surette sarsılmamasını arzu etmektedir.

Ölüm bazı Şiirlerinde sevgiliye karşı bir tavır, bir meydan okuma olarak karşımıza çıkar.

Hadini de Karacaoğlan hadini
Aramazlar gurbet ele gideni
Ak göğsün üstünde akır dikenini
Bitmeyince gönül yardan ayrılmaz

(A.Y. s.99)

Burada ‘Ak göğsün üstünde akır dikenini/ Bitmeyince gönül yardan ayrılmaz’ dizeleriyle aŐkının yoğunluğunu ve Őiddetini çarpıcı bir biçimde vurgulamaktadır. Göğsün (mezarın) stnde akır dikenini bitebilmesi için definden sonra epeyce bir zamanın geçmesi gerekir. Bu aynı zamanda o Őahsın l olduğunu hiçbir Őüpheye mahal bırakmaksızın kesinleyen bir durumdur. Ozan burada geleneksel Türk sözlü kültürüne yaslanarak bir belirleme yapmaktadır. Diken bir imge olarak Türk kültüründe ayrılığı sembolize eder. Ayrılığın ancak bu sayede mümkün olabileceğini vurgulamaktadır. Böyle bir aşkın karŐılıđında sevgiliden iltifat görememesi onu kahreder. AŞağıdaki dörtlükte yine ölüm aŐka tabi, onun eksenini belirlemeye yarayan yardımcı bir unsurdur.

Aşk elinden bu dertlere komasın
İl elinden şeker şerbet yemesin
Bana dokunur sözü bulup demesin
Acep kömür gözlüm çatlan ölün mü?

(A.Y. s.112)

Bazen sevgilisinin ona zamanında karşılık vermemesinden dolayı kırılır ve ona sitem eder.

Her sabah her sabah sallanan güzel
Sallanma karşımda, ilâzım değil
Ben bilirim senin gönlün bendedir
Benim gönlüm geçti, ilâzım değil

Yine haber geldi yardan yanıma
Kötü sözler kâr etmiyor canıma
Gel der iken gelmez idin yanıma
Kız senin sevdiğin ilâzım değil

O güzelin ayağında mesi var
Mutlak bizi öldürmeğe kasti var
Benden başka sarılacak dostu var
Onlar varsın sarsın ilâzım değil

Karacaoğlan camalını kaldırsın
Mevlâm güzelliğın daha arttırsın
Ölürsem cenâzem iller kaldırsın
Gelmesin üstüme, ilâzım değil

(M.C.s.124)

Burada ozanın zaman zaman sevgilisinin tutumundan dolayı şüpheyeye düştüğünü görmekteyiz. Fakat sevgilisinin gönlünün halâ kendisinde olduğunu düşünmektedir. Fakat bu düşünce onu tatmin etmez. Bir kere darılmıştır artık. Bundan dolayı ona sitem eder ve

cenazesine gelmemesini ister. ‘Cenazeye gelmemek’ Türk kültüründe çok önemli bir olgudur. Çok derin dargınlıkları ifade eder.

Ölüm Karacaoğlan’da bazen sevgilinin yolunda alpa bir onurdur. Sevgilisinin zevki için kendini feda etmekten zevk alır.

İki kuş geldi de kondu cerene
Başı yeşil, ayakları kırmızı
Çiğ düşürmüş nişanına, teline
Ağzı kiraz, dudakları kırmızı

Benim yarım hem ağadır hem handır
Malım yoksa, tatlı canım kurbandır
İnci değil, sedef değil, mercandır
Ak kolunda kol bağısı kırmızı

Gel hele, sevdiğim otur yanıma
Sığa ak kolların dola boynuma
Öldür beni sok ellerin kanıma
Desinler ki kız ellerin kırmızı

(M.C.s.134)

Ozan şiirin başından sonuna şiirin bütününde kırmızının mitolojik ve imgesel anlamına göndermeler yapmaktadır.Bilindiği gibi kırmızı sözlü kültürde aşkın, iştiağın sembolüdür.Kırmızı ile beraber mercan, kiraz, kan, gül çok anlamlı bir kompozisyon oluşturmaktadır.Sevgilinin de bu kırmızılar alemine katılabilmesi için kendisinin öldürülmesine razı olmaktadır.Aşkın ve iştiağın ölümlü olmadığını vurgulamaktadır.Bunu ifade edebilmek için ‘Mezarının başına dört kırmızı taş dikilmesini’ vasiyet etmektedir.Burada ölüm bir övünç vesilesi bir afrodisyen yok oluş, hafifleyiş olarak belirlemektedir.Duyduğu zevk ölümü, yok oluşu ikincil plana itmektedir.Sevgiliyle bütünleşme arzusu içinde adeta bir zevk sarhoşudur.

Yaşının ilerleyişi ozana ötelere bir çağrı, bir remiz olarak görünür.

Şu yalan dünyaya geldim geleli
Tas tas içtim ağuları sağ iken
Kahpe felek vermez benim muradım
Viran oldum mor sümbüllü bağ iken

Aradılar bir tenhada buldular
Yaslandılar şıvgalaşım kırdılar
Yaz bahar ayında bir ot verdiler
Yandım gittim ala dağlı kar iken

Karacaoğlan der ki bakın geline
Ömrümün yarısı gitti talana
Sual eylen bizden evvel gelene
Kim var imiş biz burada yoğ iken

(A. Y. s. 162)

Yaşlılığı tasvir ederken deyim aktarması yolu ile yine tabiat unsurlarından yararlandığını görmekteyiz. Yaşlılığı mor sümbüllü bağın bozulmasına benzetir. Yaşlanma ve güzellerden ayrı düşmesi onu kahreder. Bundan böyle gözyaşlarının kurumayacağını belirtir. Bahtına ve talihine karşı sitemkârdır. 'murat alamadığından' yakınmaktadır.

Ölümün yaklaşmasını yine kasvetli bir tabiat dekoru içinde sunar. Aşağıdaki şiirde ölümü her ne kadar içsel olarak kabullenmese de reel olarak mantığına yaslanarak görebildiği işaretlerden bir ölüm öncesi dekoru çizer.

Hasta oldum, odalarda yatarım
Beğlere göçecek zaman da geldi
Tutuştı bir uçtan yandı evleri
Bürüdü dağları duman da geldi

Yaz gelir de Arap atlar yarışır
Bayram gelir, kanlı, kinli barışır
Dediler sevgilin ille konuşur
Divane gönlüme güman da geldi

Anlar da petek verir sıranan
Gönlümün gamı da doldu nurunan
Gizli gizli konuşurum yarinen
Ecel böyle devri zamanda geldi

Omuz verip arkasından götüren
Meme verip ağız yukarı yatıran
Adam edip meclise de getiren
Derdimin ortağı anam da geldi

Felek bana hançerini haşladı
Göz göz oldu yarelerim işledi
Hocam geldi, Yasinlerden başladı
Baktım sağ yanıma imam da geldi

Karacaoğlan derki bu mudur huyum
Çekildi barhanem, gam yüklü tayım
Deşildi kabirim, ılıdı suyum
Çırpına çırpına sunam da geldi

Evinin yanması ve dumanın gelmesini felaket habercisi olarak telakki etmektedir.Evinin yanması ile bir halk deyişiyile 'ocağı sönecektir'.Tabiat kompozisyonuyla reel durum arasında tam bir mutabakat vardır.Üçüncü dizede tabiatın veriminin (doğurganlığının) en üst düzeyde olduğu bir sırada yari ile konuştuğu anda ölümün tecellisini zamansız bulur. Fakat artık çare yoktur. Anası sevdikleri yanına toplanmış, hoca gelmiş Yasin okumaktadır. Artık iş işten geçmiştir.Vakti dolmuş, kabri

bile deşilmiştir.Bu şiirin bütününe bakıldığında birincil düzeyde bir yakınma görölse de alttan alta ölümü sessiz muttaki bir kabulleniş vardır.

Karacaoğlan tematik olarak doğrudan ölümü işlediği şiirlerinde ölüm karşısında çok fazla isyankâr değildir. Ölümün bir ilahî takdir olduğu noktasında inancı tamdır.Yaşam ve ölümün sürekli bir devinim olduğunu belirtir.

Yürü bre yalan dünya
Sana konan göçer bir gün
İnsan bir ekin misali
Seni eken biçer bir gün

Ağalar içmesi hoştur
O da züğürtlere güçtür
Can kafeste duran kuştur
Elbet uçar gider bir gün

Aşıklar der ki ne olacak?
Bu dünya mamur kalacak
Halebi Osmanlı alacak
Dağı taşa katar bir gün

Yerimi serin bucağa
Suyumu koyun ocağa
Kafamı alın kucağa
Garip anam ağlar bir gün

Yer üstünde yeşil yaprak
Yer altında kefen yırtmak
Yastığımız kara toprak
O da bizi atar bir gün

Bindirirler cansız ata
İndirirler tuta tuta
Var dünyada ol ahrette
Coşkun gider salın bir gün

Karacaoğlan der naşıma
Çok işler geldi başıma
Mezarımın taş başına
Baykuş konar öter bir gün

(A.Y.s.222)

Birinci dizede geleneksel Türk sözlü kültüründen faydalandığını görmekteyiz. İnsanın ekin olarak ele alınışı Yunus’la başlar. Bütün canlılar gibi insan içinde ölümün bir zorunluluk olduğu dile getirilir. İkinci dördlükte insan ruhunu bir kuşa benzetmektedir. Bu ta eski Türk kültürüne, Budizme varan bir inanıştır. Hükümdarların ve sıradan insanların ölümleri için farklı ifadeler kullanılır. Bu inanışı Köktürk kitâbelerinde de görmek mümkündür. Kağanın ölümü için ‘kergek bolmak’ deyimini kullanılır. ‘Kergek bolmak’ deyimini kergenez kuşundan mülhemdir. Bu kuş çok yükseklere çıkarak uçan bir kuştur. İnsan ruhunun da tıpkı onun gibi yükseldiğine inanılır. Aynı düşünce Alevi-Bektaşî inanç geleneğinde de vardır. Vilâyetnamelerde erenlerin turnr ve şahin donuna girip uçtuğuna dair menkıbeler yazılıdır. Baykuş eski Türk kültüründen bu güne ölümü çağrıştırdığı için uğursuz olarak nitelenen bir kuştur.

Şiirin tamamında içten içe bir hüznün tabakası vardır. Bu gayet insani bir tavırdır. Fakat bunu ifade edişte bilgece bir tavır sezilir. Ozan kaderine razıdır. Dikkatten kaçmayan bir diğer husus ölümle ilgili bütün şiirlerinde çizdiği ölüm dekoru normal yoldan bir ölümü arzuladığını göstermektedir.

KISALTMALAR

A.Y.:Adnan Yücel
M.C.:Müjgân Cunbur
s.:sayfa